

MAHUR BESTE ÜZERİNE NOTLAR

Abdullah Uçman

- *Mahur Beste*, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 1944-1945 yıllarında *Ülkü* dergisinde tefrika hâlinde yayımlanırken yarım kalan ilk romanıdır.¹ Tanpınar, romanın yayımlanmaya başladığı sırada Mehmet Kaplan'a yazdığı bir mektupta, "*Mahur Beste adlı bir yolculuğa çıktık, Ülkü'de. Canım neler, ne tembellikler istiyor, ben neler yapıyorum. Çok yorgunum. Başımda bir de Erzurum yazısı var.*" diye yazar.² Tanpınar, muhtemelen, romanın neden tamamlanamadığını açıklamak üzere, daha sonra kahramanı Behçet Bey'e hitaben bir de mektup kaleme alır.³

Roman sırayla "İki Uyku Arasında Düşünceler", "Baba ile Oğul", "İki Dünür", "Behçet Bey'in Evlilik Yılları", "Garip Bir İhtilâlcî", "Hısım Akraba Arasında" ve "Eski Bir Konak" başlıklarını taşıyan yedi bölümden meydana gelir. Konusu, II. Abdülhamit devrinde geçen ve XVII. yüzyılın büyük bestekârı Eyyûbî Bekir Ağa'ya ithaf edilen romanın esas merkez kahramanı Behçet Bey'dir. Behçet Bey'in yaşlılık günlerinden başlayarak şu veya bu şekilde hayatına girmiş çeşitli şahıslar etrafında onun geçmişine uzanan, belli bir kahraman yerine, çoğu aynı aileden birçok karakterin portrelerinin çizildiği eser, bir yönüyle, XIX. yüzyıl Osmanlı ilmiye sınıfının hikâyesi olarak da değerlendirilmiştir.⁴

¹ *Ülkü*, S 56, 57-65, 69-74, 76-79, 81-87, 89, 92; 16 Ocak 1944-1 Mayıs 1945 (28 tefrika). Roman ancak 1975 yılında kitap hâlinde yayımlanır. Buradaki sayfa numaraları ilk baskıya aittir.

² *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları*, haz.: Zeynep Kerman, Ankara 1974, s. 261-262.

³ "*Mahur Beste* Hakkında Behçet Bey'e Mektup", *Ülkü*, S 99, 1 Kasım 1945, s. 25-27; *Mahur Beste*, İstanbul 1975, s. 193-202.

⁴ Ekrem Işın, "Osmanlı İlmîye Sınıfının Romanı", *Kitaplık*, S 40, Mart-Nisan 2000, s. 113-122.

Romanın merkezinde yer alan Behçet Bey, esasında Mekteb-i Mülkiye mezunu ancak insanlardan kaçan, zamanının büyük bir kısmını kendi zevkine göre eski eşyalarla döşediği odasında geçiren, Mabeyinden emekli olmuş, çalışkan ve başarılı bir memurdur. Uzun yıllar Fetvahane’de görevli babası İsmail Molla, Mekke kadılığıyla İstanbul’dan uzaklaştırılınca, tahsil için o da yatılı bir mektebe verilir. Behçet Bey’in mizacı babasıyla tamamen zıttır; İsmail Molla kitap okumayı severken, o, kitapları ciltlemeyi sever; oğlunun kendisine benzemesinden dolayı, babası tarafından sevilmez, hatta zaman zaman aşağılanır.

Behçet Bey esasen, Tanpınar’ın tabiriyle “parçalanmış zaman”ın dışında yaşayan ve insanlardan kaçan tuhaf bir roman kahramanıdır. Eski kitaplarla ayna ve saat gibi eski eşyaları seven Behçet Bey’in bu merak ve ilgisi, onlarda, yaşadığı zamandan geçmişe doğru bir kaçış kapısı bulmasından dolayıdır. Gerek saat tamiri gerekse kitap ciltlemesi de böyle bir arzudan ileri gelir. Ancak onun eskiye karşı olan ilgisi ve bağlılığı koleksiyonculuktan farklıdır. Yazar bu durumu eşya-insan ilişkisiyle açıklamaya çalışır: “İnsan elinden geçmek ve insan hayatına girmekte eşya tabiatından ayrı bir sıcaklık kazanır, âdeta insanileşir.”

Tanpınar Behçet Bey’e hitaben yazdığı mektupta, “Nereden, nasıl gelmişsiniz? Aynadan mı, dolaptan mı çıkmıştınız? Yoksa oturduğum yerden gördüğüm, içindeki şeyleri o kadar merak ettiğim o ağır ceviz sandıktan mı bir anda fırlamıştınız?” diye sorma gereği bile duyar.⁵

Yazar, romanın başka yerlerinde de, diğer kahramanların gözüyle Behçet Bey’i “kendi ağını ören” bir örümceğe benzetir: “... İsmail Molla oğlunu, bir insandan ziyade kendi ördüğü ağa takılmış çırpınan, büyük ve yaralı bir örümceğe benzetti.” (s. 37). “Evet o, hep o tavan arasındaki cilt mengenelerine eğilmiş büyük bir örümcekti.” (s. 42). “İsmail Molla olmasaydı Atiye’nin hayatı, çalışkan bir örümceğe benzeyen bu koca ile gerçekten dayanılmaz bir şey olurdu.” (s. 83)

Behçet Bey’in evliliği de, padişah II. Abdülhamid’in, mahiyetini tam olarak bilmediği bir mesele dolayısıyla bir emrin ifası şeklinde gerçekleşir ve tarafların hiçbiri bu evlilikten memnun olmaz. Kızın babası Atâ Molla, bu evlilik emrine sinirlenmiş; bu işte, medrese yıllarından “eski ders şeriki” İsmail Molla’nın parmağı olduğunu düşünmüş ve çok öfkelenmiştir. Daha önce iki kızını satranç oyununu bilenlerle evlendiren Atâ Molla, evliliğin arkasından, Behçet Bey’in yüzünü görmek istemediği gibi, çok sevdiği kızı Atiye’yi de bir süre görmek istemez. Behçet ise satranç bilmediği gibi, üstelik kısa boylu ve kızına asla layık olmayan, “hilkaten çirkin yaratılmış” biridir.

Atâ Molla’nın dört kızının en küçüğü olan Atiye Hanım oldukça güzel ve uzun boylu, son derece zarif bir kızdır. Behçet Bey’le zoraki yapmış olduğu evlilik dolayısıyla bütün gençlik hayallerine ve aşk düşüncesine ister istemez kapıları kapatmak zorunda kalır. İlk çocuğunu kaybettikten sonra, istemeyerek de

⁵ Ülkü, 1945, s. 26.

olsa, kocasına bağlanır çünkü Behçet de aslında bir çocuktan farksızdır. Bütün bunların arasında kendisini annesiyle dadısı Şerife Hanım'dan başka kimse- nin sevmediğini bilen Behçet Bey, koca konakta saat tamiri ve kitap ciltleriyle uğraşmak suretiyle, hayattan, yaşadığı zamandan ve insanlardan uzak, bir tür "sürgün hayatı" yaşamaktadır.

İsmail Molla ise talihsiz gelini Atiye Hanım'ın mutluluğu için elinden geleni yapmakta, onu öz kızı gibi sevmektedir çünkü kendisi gibi musikiye ve güzel giyinmeye düşkün olan Atiye'de seveceği pek çok şey bulmuştur.

Atiye Hanım'la Behçet Bey arasında aşk kapısının kapalı olması, Atiye'yi, kocasında hayranlık duyacağı bir kısım faziletler aramaya yöneltir. Ablalarının, boşanma teklifine karşılık ise böyle bir şeyi kesinlikle reddeder. Bunda, kayın-pederi İsmail Molla'yı üzmemek istememesi yanında, kocasının kendisine olan bağlılığı da söz konusudur.

Behçet Bey'in çeşitli şekillerde engellemek istemesine rağmen, "Mahur Beste"nin hikâyesini de, gelinine İsmail Molla anlatır. "Mahur Beste", aslında, Atiye'nin küçük eniştesi Lütfullah Bey'in babası Talât Bey'in eseridir. Talât Bey, çok sevdiği karısı Fatma Hanım'ın kendisini terk etmesi üzerine bu eseri bestelemiştir.⁶ Behçet Bey, uğursuz bir aile mirası olan bu besteden karısı Atiye'nin de etkileneceğinden korkar. Atiye Hanım, on yıl kadar süren evlilik hayatının arkasından hayata veda eder. Behçet Bey'e göre karısının ölümü, kocasına olan öfkesinden dolayıdır.

Romanın daha sonraki bölümlerinde Behçet Bey ile karısı Atiye Hanım'ın akrabalarından bir kısmının hikâyeleri anlatılır. Bunlar arasında aile dostları Sabri Hoca, Atâ Molla'nın büyük kızı Ruhsar'la evli olan Halit Bey, babası Sirmakeş Nuri Bey, Sarraf Agop Efendi, Halit'in kardeşi Refik Bey ve Mösyö Soloski gibi şahıslar vardır. Bu hikâyeler vasıtasıyla bir taraftan dönemin hayat tarzına yer verilirken, zaman zaman devrin padişahı II. Abdülhamid ve saray çevresi de eleştirilerden nasibini alır.

Roman her nedense tamamlanmamış olmasına rağmen, her bölüm kendi içinde tutarlı olup karakterler başarılı bir şekilde işlenmiştir. Tanpınar, muhtemelen bir "devir romanı" yazmak ve buna, Yahya Kemal'in tabiriyle "bizim romanız olan bir şarkı"yı hareket noktası yapmak için maziye doğru gider ve burada Talât Bey'in kendisini terk eden karısı için yazdığı "Mahur Beste"yi esas alır. Romandaki kahramanları içinde yaşadıkları sosyal ve tarihî şartlar,

⁶ Daha sonra Tanpınar'ın *Sahnenin Dışındakiler* romanı ile *Huzur*'da da devam eden bir musiki makamı olan "Mahur Beste" hakkında bk. Zeynep Kerman, "Ahmet Hamdi Tanpınar'da Resim ve Musiki: Mahur Sularında Tutuşan Gemi", *Ahmet Hamdi Tanpınar*, ed.: Abdullah Uçman, Handan İnci, Ankara 2010, s. 139-146; Tahir Abacı, "Roman Kişisi Beste", *Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'da Müzik*, İstanbul 2013, s. 60-74; Turgay Anar, *Huzur Atlası: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanını Okuma Kılavuzu*, İstanbul 2020, s. 258-264.

yer yer ferdî hatıralar ve mizaç özellikleriyle bir arada vermek isteyen Tanpınar, Behçet Bey'e hitaben yazdığı mektubu bitirirken "... etrafıma bir yığın insan yığıldı. Hepsi birden konuşuyorlar. Benim sözümü kendiniz tamamlamaya kalkmayın. Ben onların sesini orkestralamaya mecburum." der. Evet, roman yarım kalmıştır ama uğursuz bir aile mirası olan "Mahur Beste" âdeta bir kader gibi sonraki nesiller üzerindeki tesirini Tanpınar'ın diğer romanları *Sahnenin Dışındakiler*'le *Huzur*'da da devam ettirecektir. Dolayısıyla, Tanpınar'ın *Huzur*'la birlikte *Mahur Beste* ve *Sahnenin Dışındakiler*'i bir çeşit nehir roman gibi düşündüğü tahmin edilmektedir. *Huzur*'daki Nuran, *Mahur Beste*'deki Talât Bey'in torunu, İhsan da *Sahnenin Dışındakiler*'in kahramanlardan biridir.

Roman bir yönüyle, Tanpınar'ı gerek diğer romanları, gerekse çeşitli makaleleriyle hayatının sonuna kadar meşgul eden Türk toplumunun Tanzimat'tan sonraki Batılılaşma problemiyle de yakından ilgilidir. Özellikle İsmail Molla ile Sabri Hoca arasında zaman zaman geçen konuşmalarda genellikle bu konu tartışılır. Bir yerde Sabri Hoca'ya itiraz eden İsmail Molla bu konuda şunları söyler: "*Ne Şark'a, ne Garb'a, ne falana feşmekâna bağlıyım, bize bağlıyım, Haya-ta, yani ölmeyen bir şeye bağlıyım.*"⁷

Berna Moran da, *Huzur*'la ilgili makalesinde, İsmail Molla'nın buradaki sözlerini zikrederek, Tanpınar'ın, "Müslümanlığı sanat eserlerinde, ince bir üslup ve zarafette, kendimizin olan hayat şekillerinde" bulduğunu belirtir.⁸

Mahur Beste, başka bir yönüyle, Tanzimat'tan sonra toplum hayatımızın giyim-kuşam, yeme-içme, yaşama ve davranış gibi hemen her tarafında kendisini gösteren değişim ve başkalaşmanın ele alındığı ve yer yer tartışıldığı bir romandır. İsmail Molla ile Atiye Hanım ve Behçet Bey'in de bulunduğu bir yemek masasında Sabri Hoca Behçet'e hitaben bu konuda şunları söyler:

"Oğlum Behçet, sen bir medeniyetin iflâsı nedir, bilir misin? İnsan bozulur, insan kalmaz; bir medeniyet, insanı yapan kıymetler manzumesidir. Anlıyor musun şimdi derdin büyüklüğünü?... Cahilsin; okur, öğrenirsin. Gerisin; ilerlersin. Adam yok; yetiştirirsin, günün birinde meydana çıkıverir. Paran yok; kazanırsın. Her şeyin bir çaresi vardır. Fakat insan bozuldu mu, bunun çaresi yoktur. Sen cilt yapıyorsun; şiraze nedir bilirsin. Bizde insanoğlu şirazesiz kalmış. Hayat onun için âhenksiz, birbirini tutmayan, günün hayatına cevap vermeyen bir yığın ölü kıymetler tarafından idare ediliyor."⁹

Tanpınar, özellikle Sabri Hoca üzerinden, dönemin önemli bazı problemlerini de tartışır ve birtakım çözüm yolları üzerinde durur. Sabri Hoca'ya göre çözüm, ne Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ne de Kanun-ı Esâsî'nin ilan edilmesiyle mümkündür; ona göre çözüm içten gelecek bir değişimle mümkündür ancak

⁷ *Mahur Beste*, s. 123.

⁸ "Bir Huzursuzluğun Romanı: *Huzur*", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul 1983, s. 243-245.

⁹ *Mahur Beste*, s. 118.

dönemin aydınları bu değişimden uzak oldukları için bu da bir türlü gerçekleşmemiştir.¹⁰

Tanpınar, “*Mahur Beste* Hakkında Behçet Bey’e Mektup”ta, romanın niçin yarım kaldığını şu şekilde açıklama ihtiyacı duyar:

“... Sizi unuttuğuma, yarım bıraktığıma gelince, bunda sadece haksızsınız. İçimde o kadar kuvvetle yaşıyorsunuz ki istesem de sizi bırakamam. Bununla beraber sizinle ülfetimi bir müddet için kesmeye mecbur kaldım. Sizden bıktığım için değil, hesaplarımı altüst ettiğiniz için. Ne kadar velût, ne kadar sürükleyicisiniz! Etrafımı peşinizden ayrılmayan bir yığın gölge ile doldurdunuz. Bu kalabalığın karşısında kendime yeniden çeki düzen vermeye çalışmamı zaruri görün.”¹¹

Mehmet Kaplan, romanın ikinci baskısının başında yer alan “*Mahur Beste* Hakkında Birkaç Söz” adlı yazısında, romanın klasik roman yapısına uymadığını, klasik romana bir tek şahsın görüşünün hâkim olduğunu; hâlbuki burada Tanpınar’ın, romanın bu temel kuralına riayet etmediğini; ayrı ayrı her hikâyede ön plana geçen şahıslarla birlikte hayata bakış tarzının da değiştiğini belirtir:

“Behçet Efendi’ye Mektup”unda Tanpınar, bu kompozisyon tarzını “hayat kimsenin etrafında dönmez, herkesle beraber yürür” diye meşru göstermeğe kalkar. Fakat sanat bakımından bu görüşü müdafaa etmek güçtür. Resimde olduğu gibi, hikâye ve romanda da perspektif esastır. Bir şahsın bakış tarzını benimsemeyen roman dağılır. Tanpınar’ın “bu kadar kalabalığı bir şahsın etrafında toplayamazdım” demesi de meşru bir mazeret değildir.” dedikten sonra *Mahur Beste*’yi, “geçmiş zaman insanların hayatını tasvir eden bir roman veya birbirine bağlı hikâyeler dizisi” diye niteler.¹²

Oğuz Demiralp de “*Mahur Beste*’nin Bitmemişliği” adıyla yazdığı yazıda, romanın bitmemesinin çok normal olduğunu çünkü romanın kurgusunun bitirilebilecek, bütünlenebilecek bir şekilde olmadığı üzerinde durur:

“*Bitemezdi bu roman, çünkü anlatının belkemiği olabilecek, çevresinde bir bütünlük kurabilecek bir durum, bir olay yok: Ahmet Hamdi Tanpınar’a göre romanın temel ögesi olan tek bir birey hiç yok. Önce Behçet Bey’in öyküsü, sonra en yakınından en uzağına türlü hısım akrabasının ki, birçok durum, birçok kahraman. Yazar, aile ağacında daldan dala iyice iniyor.*”¹³

Mahur Beste’yi, “Tanpınar’ın yaratıcılığında odak noktaları sayılabilecek konuların tohumlarını içinde barındıran bir roman” olarak niteleyen Gürsel Aytaç ise, “eserin, kurgusu bakımından eksiksiz, tam bir roman olduğu görüşünde”dir. Gürsel Aytaç ayrıca, romanın sonunda yer alan “Behçet

¹⁰ *age.*, s. 128.

¹¹ *Ülkü*, S 99, 1 Kasım 1945, s. 25; *Mahur Beste*, s. 195.

¹² *Yavaş Yavaş Aydınlanan Tanpınar*, haz.: Zeynep Kerman, İstanbul 2015, s. 259.

¹³ *Soyut*, S 89, Mart 1976, s. 31.

Bey'e Mektup"u, "Tanpınar'ın edebiyat eleştirisinin uygulamalı bir örneği" olarak değerlendirir.¹⁴

Romanın neden yarım kaldığı konusunda asistanı Turan Alptekin'in bizzat Tanpınar'dan dinledikleri ise bu yorumlardan biraz daha farklıdır. Turan Alptekin bu konuda şunları söyler:

"... Romanda, nihayet, halk yaşamının içinde bütün ağırlığıyla duyulan tarikatlar üzerine görüşlerini öğreneceğimiz sırada, hat sanatının ve Mevlevî şeyhi Galib'in bir mısraının övgüsü ile Mahur Beste'nin yayını kesilir. (...) Bu bitiş, Tanpınar'ın, Şeyh Galib'i övdüğü için parti içinde yapayalnız kalışını, bir söyleşimizde bana aktardığı anı ile örtüşmedir. O zaman, olayın, bir konuşması dolayısı ile olduğunu sanmıştım. Mahur Beste bize bu konuyu böylece anlatmış olmaktadır."¹⁵

Tanpınar, İstanbul'dan Bedrettin Tuncel'e gönderdiği 4 Şubat 1950 tarihli mektubunda, *Mahur Beste*'yi tamamlayıp kitap hâlinde yayınlamak istediğini söyleser de, nedense bu mümkün olmamış ve *Ülkü* dergisinde tefrika hâlinde kalan roman ancak Tanpınar'ın ölümünden on üç yıl sonra 1975 yılında kitaplaşabilmiştir.¹⁶

Muhtemelen, tamamlanmamış olması veya bilemediğimiz başka sebeplerle Tanpınar'ın diğer romanları kadar değilse de *Mahur Beste* üzerinde de dikkate değer değerlendirme ve incelemeler yapılmıştır. Bunlardan mesela Oğuz Demiralp, yukarıda söz konusu ettiğim yazısında Behçet Bey'le yazar arasında bazı benzerlikler üzerinde durmuş, Tanpınar'ın genel anlamda roman türü üzerine görüşlerinin bu romanı yazış tarzına uymadığını açıklamıştır. Gürsel Aytaç ise "musiki" ve özellikle "zaman" konusunda Tanpınar'la Behçet Bey'in görüşlerinin hemen hemen aynı olduğunu dile getirmiştir.

Ekrem Işın, İsmail Molla'nın, birebir değilse de büyük ölçüde Ahmet Cevdet Paşa'yı, Atâ Molla'nın II. Mahmut Devri'nin muhteris ve düzenbaz devlet adamlarından biri olan Hâlet Efendi'yi, Sabri Hoca'nın da birçok yönüyle Ali Suavi'yi çağrıştırmaktan öte onların bir nevi gölgesi olduğunu yetkin bir şekilde ortaya koymuştur.¹⁷

Jale Parla ise romanın merkez kişisi Behçet Bey'in saat tamiri, kitap ciltlemesi ve eski eşyalara sığınmasını, bir tür "yaşadığı zamandan uzaklaşma" ve bütün canlılar için mukadder olan "ölüm fikr-i sâbitinden kurtulma" çabası olarak

¹⁴ "Mâhur Beste Romanında Tanpınar'ın Yaratıcılığı ve Düşünceleri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S 180, Ekim 2016, s. 41-45.

¹⁵ Turan Alptekin, "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Romanları", *Hürriyet Gösteri*, S 242, Ekim 2002, s. 48.

¹⁶ *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar*, haz.: Alpay Kabacalı, İstanbul 1995, s. 36-37.

¹⁷ İnci Enginün ise Tanpınar dolayısıyla yapılan bir söyleşide, "Mahur Beste'deki Atâ Molla'nın Nurullah Ataç'tan geldiği bas bas bağıyor." (...) "*Meselâ Atâ Molla'nın öfke nöbetleri... Tanpınar'la Ataç arasındaki ilişkiyi gözden geçirerseniz, görürsünüz. Ataç, mizaç olarak o kadar benziyor ki Atâ Molla'ya... Tanpınar onu almış, başka bir asra götürmüştü.*" der (*Türk Edebiyatı*, S 412, Şubat 2008, s. 15; aynı söyleşi için bk. İnci Enginün, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, İstanbul 2019, s. 221).

ele alır.¹⁸ Selim İleri de *Mahur Beste*'yi, roman sanatı açısından “kötü yazılmış” bulur.¹⁹

Mahur Beste hakkında Mehmet Kaplan, Oğuz Demiralp, Gürsel Aytaç, Ekrem Işın, Rauf Mutluay ve Jale Parla dışında, Seval Şahin ile Nuri Sağlam da dikkate değer birer inceleme kaleme almış ve romanı farklı açılardan değerlendirmişlerdir.²⁰

Romanda kahramanların birbiriyle ilişkileri; aile, devir, eşya-insan, padişah-fert münasebetleri ayrıntılı bir şekilde işlenmiş olup kader-sanat eseri-ebedîlik bağlamında esas itibarıyla insan unsuru ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kahramanların psikolojilerini de farklı şartlar altında ele alan Tanpınar, yaşanan devri ve yıkılmakta olan imparatorluğu kurtarmak için ileri sürülen kurtuluş çarelerini de yer yer ironik bir dille eleştirmekten geri durmaz.

Kitap hâlinde yayınlandığı 1975 yılından bugüne kadar *Mahur Beste*'yi her okuyuşumda, “Acaba Tanpınar romanı burada kesmeyip de yazmaya devam etseydi, giderek romanın merkez kahramanı Behçet Bey'den uzaklaşan ve dağılan böyle bir yapıyı nasıl toparlayabilecek ve sonlandırabilecekti?” diye kendi kendime sormuşumdur. Ama bütün bu dağınık yapısına rağmen romanın yine de, yazarın diğer romanları gibi, gerek Tanpınar'a has renkli ve cazip üslubu gerekse anlattığı dönem, ele alıp tartıştığı konular ve ilginç tahlilleri itibarıyla zevkle okunan bir eser olduğu ortadadır.

*

Rahmetli hocam Mehmet Kaplan, 2 Mart 1979-7 Mart 1980 tarihleri arasında, aşağı yukarı tam bir yıl boyunca her hafta, Türkiyat Enstitüsünde, o günkü Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsü öğretim üyeleri Doç. Dr. İnci Enginün ve Doç. Dr. Birol Emil ile birlikte doktora talebeleri Necat Birinci, Kâzım Yetiş, Sema Uğurcan, Nedret Pınar ve Sabriye Sözmen'le benim de katıldığım seminerlerde Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanı ile Gogol'ün “Palto” hikâyesi, Emine Işınsu'nun “Bir Yürek Satıldı” adlı piyesi ve Behçet Necatigil'in “Gece Aşevi” adlı radyo oyununu işlemişti.²¹ Kaplan hoca aynı şekilde 8 Nisan-10 Haziran 1983 tarihleri arasında da, yine aynı grupla, bu defa Tanpınar'ın *Mahur Beste* romanı üzerine seminerler yaptı. Bu seminerler, muhtemelen, hem romanın

¹⁸ “Taksim Kabul Etmiş Zamanın Aynası Roman: *Mahur Beste*”, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul 2000, s. 282-295.

¹⁹ Selim İleri, *Yaşadınız Öldünüz, Bir Anlamı Olmalı Bunun*, İstanbul 2020, s. 123.

²⁰ Rauf Mutluay, “*Mahur Beste*”, *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1975; Seval Şahin, “Mahur ve Mahmur Bir Beste-Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Mahur Beste* Adlı Romanı Üzerine”, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, ed.: Abdullah Uçman-Handan İnci, Ankara 2010, s. 421-434; Nuri Sağlam, “İmgesel Bir Form Olarak *Mahur Beste* yahut Gamlar Altında Murakabe”, *Bir Güneş Avcısı Ahmet Hamdi Tanpınar*, ed.: İbrahim Şahin-Deniz Depe-Nurcan Ankay, İstanbul 2016, s. 329-348.

²¹ Bu seminerler sırasında *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* dolayısıyla tuttuğum notlar geçtiğimiz yıl *Saatleri Enstitüsü Üzerine 20 Ders* adıyla müteavazı bir kitap hâlinde Dergâh Yayınları tarafından yayınlanmıştır (İstanbul 2025).

yarım kalmış olması, hem de hacmi dolayısıyla, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* üzerine yapılanlar kadar uzun sürmese de, hocanın bakış açısı ve yorumları dolayısıyla yine de oldukça önemli idi. Ben de yine bu dersler sırasında tuta-bildiğim notlarımı, gerekli yerlerde bazı açıklamalar yaparak yayına hazırladım.²² Burada örnek olarak, 8 Nisan 1983 tarihinde yapılan birinci ders ile 15 Nisan 1983'te yapılan ikinci dersin notları yer almaktadır.

BİRİNCİ DERS

8 Nisan 1983

Eserin adı niye bir musiki adı taşıyor? Romanın yapısı nedir? Romandaki kavramlar neler? Musiki kavramıyla klasik Türk musikisinden birinin adı verilmiş. Romanda klasik Türk musikisi ile ilgili unsurlar nelerdir? Tanpınar neden musiki üzerinde bu kadar ısrarla duruyor? Musiki ile ilgili diğer unsurlar nelerdir? Musiki ile medeniyet arasındaki münasebet nedir?

Yahya Kemal, "Bizim musikimizden anlamayan bizi anlamaz!" diyor.²³ Tanpınar'ın eserlerinde işin içine Batı musikisi de karışıyor. Daha önce Servet-i Fünuncular'ın eserlerinde Batı musikisi vardı.²⁴ Halide Edib'in *Sinekli Bakkal*'ında Mevlevî musikisi var.²⁵ İşin içine musiki girince edebî eser böylece sosyal bir mahiyet kazanıyor. Musiki burada bir medeniyetin, bir yaşayış tarzının sembolü oluyor. Musiki ile medeniyet, musiki ile ideoloji arasında münasebet var mı? Çok sesli müzikle Türk toplumunu kurtarmak fikri. Atatürk'ün müzik devrimi...

Ziya Gökalp'a göre medeniyet ile hars birbirinden ayrıdır; Gökalp kadim hars ile medeniyeti karıştırıyor.

Önce kavramı yakalamak gerekir. Kavram sahaları var:

Uygarlık: Fabrika, tren. Kültür: Müzik, edebiyat, sanat vb.

Tanpınar, çağdaş medeniyetle Türk kültürü arasında ne gibi münasebetler kuruyor? Birbirinden ayırıyor mu, yoksa birleştiriyor mu?

Edebî eserdeki unsurlar nelerdir? Kavramlar ve onların tekabül ettiği unsurlar nelerdir?

Yazarın, romanla ilgili olarak, kahramanı Behçet Bey'e bir mektubu var. Mek-

²² Burada da görüleceği gibi, bu derslerde, romanın en önemli bölümlerinden biri olan ve Sabri Hoca dolayısıyla "Medeniyet, Batılılaşma, Şarklılık, yerli kalma, yabancılaşma vb." meselelerin tartışıldığı beşinci bölüm üzerinde nedense hiç durulmamıştır.

²³ "Çok insan anlayamaz eski müsikimizden/Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden" ("Eski Müsiki", *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul 1967, s. 40).

²⁴ Bu konuda bk. Ayşe Meldâ Üner, *Roman ve Musiki: Tanzimat ve Servet-i Fünun Romanında Musiki*, İstanbul 2006.

²⁵ bk. İnci Enginün, "Halide Edib ve Mevlevîlik", *Halide Edib Adivar*, İstanbul 2019, s. 168-179.

tupla roman arasında bağlantı kurulabilir. Tanpınar, Valéry²⁶ gibi düşünerek yazan bir kimse, kültürlü, entelektüel bir adam. Roman hakkındaki düşünceleri neler, bunları eserlerinde nasıl uygulamış?²⁷ Yahya Kemal'in de bir estetiği vardır. Tanpınar'ı ele alalım: Fikriyat ile eserlerini bir arada ele alalım. Mektup, romanın anahtarı mesabesinde. Roman bir tür ayna, romancının fonksiyonu nedir?

Nodier²⁸ fantastik bir yazar, Hoffmann, Poe...²⁹

Fantastik, çağdaş felsefe ve ilim. İki kelimeye irca ediyor. Masalda *determinizm* prensibi yoktur; sebep-netice. İlimle masal arasındaki fark burada. Masallar, büyü'nün sosyal hayatta önemli bir yer tuttuğu devirlerden kalmadır.

Poe'nun hikâyeleri masala benziyor fakat o bir gerçeği anlatmak için yazıyor. Masalarda, eski çağların bakış tarzında muhayyile ve his hâkim. Poe, eserlerini zekâyâ dayanarak yazıyor. Fantastik, zekâ vasıtasıyla masallara benzer eserler yazmaktır. Fantastik ferdîdir, masallar kolektiftir. Her an fantastik yazılabilir, masal yazmak çok zordur. Fantastik bir sanatkâr tarafından masalı kullanmak yani bir masal yazmak bir organizasyon dâhilinde mümkün olabilir. Yeni bir din ortaya çıkınca eski din kendini devam ettirebilmek için masal oluyor. Şamanizm, İslamiyet'ten sonra masal hâlinde devam ediyor. Mucize, keramet vs. şeklinde.

Tanpınar rüyaya inanan bir kimse. Rüya da bir nevi fantastik masaldır. Rüyaların formu yoktur, masalların formu vardır. Rüya, sanatkâr için bir malzemedir. İnsanlığın çocukluk çağı masallar çağıdır. Fantastik eserler: Tanpınar'ın "Abdullah Efendi'nin Rüyaları."³⁰

Tanpınar, 20. asrın adamıdır.

"Tanpınar'ın eserlerinde fantastik unsurlar." Fantastiği tarif ettikten sonra bu tarz unsurları tespit edebiliriz.

Eski kültürümüz din ile masalın birleştiği bir şeydir.

²⁶ Paul Valéry (1871-1945): Sembolist şiirin önde gelen temsilcilerinden. Tanpınar, şiirde üstat kabul ettiği Valéry'nin *Monsieur Teste* adlı eserini Türkçeye tercüme etmiştir (1933-1934).

²⁷ bk. "Romana Dair", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz.: Zeynep Kerman, İstanbul 1969, s. 33-58.

²⁸ Charles Nodier (1780-1844): Fransız romantizmi ve gotik edebiyat üzerinde etkili olmuş, Napoléon'la alay eden bir yazısı yüzünden başı derde girmiş Fransız yazar. En tanınmış eserleri *Ölen Adam Vadisi* ve *The Bibliomaniac*'tır.

²⁹ E. T. Wilhelm Hoffmann (1778-1822): Alman yazar. *Marchen* adlı tabiatüstü masallarıyla tanınmış olup bir romanı *Meş'um Miras* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Edgar Allan Poe (1809-1819): Ölen karısı için yazdığı "Annabel Lee" (1849) şiiriyle şöhret kazanmış Amerikalı şair ve hikâyeci. En tanınmış eserleri *Arabesk ve Grotesk Hikâyeler* (1840), Türkçeye de çevrilen *Morg Sokağı Cinayeti* (1841) ve *Kuzgun*'dur (1844).

³⁰ Önce *Tasvir-i Efkar* gazetesinde (S 1-16, 6-23 Eylül 1941) yayımlanan adı geçen hikâyenin de yer aldığı aynı adı taşıyan kitap 1943 yılında çıkar (Hakkında bir değerlendirme için bk. Mehmet Kaplan, *Yavaş Yavaş Aydınlanan Tanpınar*, s. 60-67).

1) Fantastik ve rüyanın rolü;

2) Bergson³¹ ve Freud'dan³² gelen unsurlar.

Behçet Bey'de baba kompleksi, karısıyla evlendikleri ilk gece.

Bergson'dan zaman kavramı geliyor. Freud'dan alınan kavramlar neler?

“*Hak Teâlâ azamet âleminin pâdişehi*” (Şinasi)³³

Tanrı imajı, padişah ve baba. Pederşahi aile. İnsan, mazisi olan bir varlıktır. İnsan, zaman bakımından bir bütündür. İnsan hayatında tekrar yoktur, mazi her an hatırlanır. Ruhun, dinamik tarafı, statik tarafı (alışkanlıklar). Statik davranışlar forma delâlet eder: Üniforma. Eski kültürde her şey devamlı tekrarlanır. Alışkanlıklar bizi boğduğu takdirde maske oluyor. *Mask*. Eski Yunan tiyatrosunda aktörler neyi temsil ediyorlarsa onun maskesini takıyorlar.

Bazen kültür kabul hâline geliyor; Nâbi³⁴ ve Bağdatlı Rûhî³⁵ bile mekanik hareketleri, alışkanlıkları tenkit ediyor.

İnsanın hayatına zaman hâkimdir. Madde statiktir, ruh dinamiktir. Bergson'dan sonra, maddenin dahi statik olmadığı ortaya çıktı.

Alain, “Roman, zaman sanatıdır.” der.³⁶

“*Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında*” (Tanpınar)³⁷

Bergson'dan gelen bir düşünce.

Romanın yapısında “zaman” unsuru çok önemli. Modern romanda zaman ka-

³¹ Henri Bergson (1859-1941): Yahudi asıllı Fransız filozof. Mustafa Şekip Tunç tarafından Türkiye'de tanıtılmış olan Bergson'un *Gülme, Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri, Ahlâkla Dinin İki Kaynağı ve Yaratıcı Tekâmül* adlı eserleri Türkçeye çevrilmiştir.

³² Sigmund Freud (1856-1939): Alman asıllı doktor ve psikanalizin kurucusu. *Totem ve Tabu* adlı eseri Türkçeye çevrilmiştir.

³³ Şinasi'nin *Müntehabât-ı Eş'âr* adıyla şiirlerini bir araya getirdiği eserinde yer alan “Münâcât” adlı manzumesinin ilk mısrası. Manzumenin tahlili için bk. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, C I, İstanbul 1969, s. 15-22.

³⁴ Nâbî (1642-1712): XVII. yüzyıl divan şairi. *Divan*'ı dışında *Hayriyye ve Hayrâbâd* adlı iki mesnevisi vardır. Mehmet Kaplan “Nâbî ve Orta İnsan Tipi” adlı incelemesinde, Nâbî'nin *Hayriyye* adlı mesnevisindeki insan tiplerini ele almıştır (*Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, C I, İstanbul 1976, s. 214-234).

³⁵ Bağdatlı Rûhî (öl. 1605): Daha ziyade tek eseri olan *Divan*'ındaki “Terkîb-i Bend”i ile tanınır (Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bk. Sabri F. Ülgener, “İki Devir ve İki Terkîb-i Bend”, *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*, Ankara 1983, s. 28-38).

³⁶ Alain (1868-1951): Denemeleriyle tanınmış Fransız yazar. *Propos de la Littérature* adlı eseri *Söyleşiler* adıyla Türkçeye çevrilen Alain'den Mehmet Kaplan da “K. Domaniç” müstearıyla birçok deneme çevirmiştir (bk. Abdullah Uçman, *İdealist Bir Kültür Milliyetçisi Mehmet Kaplan*, İstanbul 2023, s. 134-138).

³⁷ Şiirin tahlili için bk. Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, İstanbul 1963, s. 34-37. Ayrıca bk. M. Kayahan Özgül, “Neredesin Tanpınar?”, *Ludingirra*, S 6, Bahar 1998, s. 75-83; Turan Alptekin, *Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür Bir İnsan*, İstanbul 2001, s. 56-59.

rışımı var; çocukluk hâlihazıra girer.

Konak çöküyor fakat konağın örf, âdet ve masalları yaşıyor, devam ediyor.

Çağdaş romanın anahtarı; Behçet Bey'e mektuptan hâle ait bir cümle:

*"Evet, sizin de bizim gibi bir zamanınız var. Fakat ona hükmetme şekliniz ayrı. Sizin için hal, hatırlama ânınızdan ibaret. Gerisi için tam bir kayıtsızlık içindediniz. O zaman kapısı kapanmış ev hayali kendiliğinden ortadan çekildi. (...) Bildiğiniz gibi hal diye bir şey yoktur. Emerson³⁸ olacak galiba, hâli iki musiki notası arasındaki fasıla diye tarif eder. Daha basiti hal, geleceği, geçmişi görmeye yarayan bir rasat kulesidir. Siz bu rasat kulesinden mahrumdunuz, o kadar."*³⁹

Hâlihazırda zaman bir bütündür; mazi, geçmiş, gelecek. Zaman kesiti. Sadece yirmi dört saati eğer roman şekline sokarsak, hiçbir şeyi atmadan kaydederek, bütün bir hayat vardır. Zamanın şahsi olarak yaşanması başka bir şey.

Düşünce, hadiseleri izah eden mekanizma, aynı fonksiyonu hayal de yapıyor. Miraç, Tanrı'ya ulaşmanın sembolü. Mitlerin arkasında gerçekler vardır. Fikirleri hayal vasıtasıyla anlatıyor. Beşer kültürü somuttan soyuta doğru geliyor.

Hiyeroglif nedir?⁴⁰ Resimlerle düşünülüyor, dil resim hâlinde. Beşer kültürü masal, din, felsefe, ilim ve teknik karışımı bir şey.

"Hayal ile düşünen adamım." der Tanpınar bir yerde.

Bunların içinde düşünce var demek istiyor. Sembol-değer hükümleri, sosyal bir mana taşıyor. Ferdî zamandan sosyal zamana geçiyoruz.

Tanpınar bu romanında hangi değer hükümlerini tenkit ediyor, nelerle alay ediyor?

İKİNCİ DERS

15 Nisan 1983

Bütün ile teferruat arasında bağlantı kurma. Bütünlük güzelliğin de şartı. Bütün ne demek? Bununla organik unsurlar arasındaki bağlantı meselesi? Bütün, çeşitli parça-kısımlardan mürekkeptir. Kısım, bütüne tabidir. Kısım için bütünü göz önüne almak lâzım. Kısım, bütün içinde düşünülünce manalı oluyor.

Yazar, bu esere neden *Mahur Beste* adını veriyor? Hangi bölümlerde kimlerle, nasıl, ne zaman, hangi unsurlarla beraber oluyor?

Bütün motiflerle serbest motifler arasındaki münasebet. Ahmet Cemil'in *Mâi ve Siyah*'taki motifler dizisi; kronolojik dizi. Romandaki vak'aların dizisi

³⁸ Ralph Waldo Emerson (1803-1882): Amerikalı filozof, şair ve deneme yazarı. Bu konuda bk. Rıza Tevfik, "Emerson Nazarında Şair Nedir ve Kimdir?", *Peyâm-Sabah*, nr. 1343-11773, 1 Eylül 1338/1922; *Tekke ve Halk Edebiyatı Makaleleri*, İstanbul 2015, s. 279-284.

³⁹ "Behçet Bey'e Mektup", *Mahur Beste*, s. 198.

⁴⁰ Eski çağlarda kültür düzeyi yüksek olan topluluklar tarafından kullanılan resim-yazı.

birbirinden farklıdır. Romanda Ahmet Cemil baştan sona kadar arabanın mili vazifesini görüyor.⁴¹

Vakalar dizisi:

- 1) Ahmet Cemil'in okul hayatı: Mesut bir hayat;
- 2) Babası ölüyor;
- 3) Ders veriyor;
- 4) Gazeteci oluyor;
- 5) Şiir kitabı yazıyor, bu kitap beğenilmiyor;
- 6) Kız kardeşi evleniyor;
- 7) Kız kardeşi ölüyor, matbaadan kovuluyor, İstanbul'u terk ediyor.

Hayatına bağlı motifler; hayat macerasının kronolojisi. Esas kahraman o, ana roman böyle Tepebaşı'nda bir ziyafetle başlıyor.

Zaruri motifler, kronolojik zaman var.

Modern romancılar eserlerini kronolojik zamana göre yazmıyorlar, tipik motifler var: Tepebaşı'nda bir ziyafet.

Bu romanda Behçet Bey asıl kahraman. Romanın yapısı ile Behçet Bey'in hayat hikâyesi alakalı:

- 1) Behçet Bey'in çocukluğu;
- 2) Behçet Bey'in gençliği ve öğrenimi;
- 3) Memuriyeti;
- 4) Evliliği;
- 5) Hanımının ölümü;
- 6) Hanımı öldükten sonraki hayatı.

Bu şekilde biz yeni bir düzen kuruyoruz. Yazar, Behçet Bey'in çocukluğu ile şahsiyeti arasında bir münasebet kuruyor mu? Behçet Bey'in kendisine mahsus özellikleri neler? Babasının tesiri nasıl?

Bu çizgi etrafında romancı tali fikirleri katıyor. Devirlerin hikâyesi. Bu eser bir cephesiyle bir devir romanıdır.

Behçet Bey, Atiye Hanım, Şerife Hanım canlı tipler.

Zaman: "35 sene evvel, gece, sabah, saat ..." (s. 7)

Burada yaşanan bir an bahis konusu: Uykusuzluk ânı.

Rüya estetiği: Tanpınar, insanı günlük hayatında değil, rüya içinde alıyor. Rüya motifi de işin içine giriyor. Zaman denilince Bergson'u hatırlıyoruz.

⁴¹ Bu konuda bk. Mehmet Kaplan, "Mâi ve Siyah Romanının Üslubu Hakkında", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, C I, s. 437-458.

Yaşlılık: İki zamanı karşılaştırıyor: Tezat yaratıyor. Yaşlı-genç, kadın-erkek giriyor romana. Behçet Bey'in karısı hastadır. Hastalık, Tanpınar'da musallat bir hâldedir.

Bakış tarzı ışık gibidir. Bakış tarzını varlığı aydınlatan ışık olarak görmek gerekir. İlk cümleyi söyleyen kim? Kim bakıyor?

“Atiye Hanımefendi bundan otuz beş sene evvel, sırf kadın inadını yerine getirmek için birdenbire küçük ve mânâsız bir hastalık bahanesiyle genç ve güzel hayatına veda ederek ...” (s. 7)

1) Kahramanın bakış tarzı; **2)** Yazarın bakış tarzı. Bunlar romanda iç içe geçiyor: Bizi güldürüyor; inat için kimse ölmez.

Romanda, piyeste çatışma esastır. Nesil farkı, gerginlik tezattan doğar. Mizaç ve karakter meselesi giriyor işin içine. Her şahsın birtakım özellikleri var. Tezat, romanın enteresan tarafını teşkil ediyor.

*Conflit*⁴² Batı'da daima esastır.

Geniş ve eski yatak. Eşya meselesi. Bu romanda pek çok eşya üzerinde duruluyor. Zaman tezadı var: 35 sene-bu sabah.

Alay var. Saat yani eşya ile insan münasebeti. Sıfat üslubu var. Cümleler uzun, uzuyor gitgide. Sıfatlar ve zarflar Tanpınar'ın eserlerinde önemli bir yer tutuyor.

İkinci paragraf: Babası İsmail Molla. Baba kompleksi. Rüyalarda tekerrür eden motif: “Hamdullah yazması *Kur'an*.” (s. 8, 19)⁴³

Burada yazar rüyayı tavsif ediyor: Şuursuz dram. Rüya tasvirleri Tanpınar'ın eserlerine iyice sirayet ediyor.

Behçet Bey, içe dönük bir tip. Eski medeniyetimiz de kapalı, evlerin tavanları yüksek, kapalı, cumbalı, kafesleri var. Kimse giremiyor, hareket yok. Rüyada hareket var.

Rüya ve gerçek arasındaki tezat: Şahısların arasındaki yeri? Medeniyet açısından bunun önemi? Gerçek-hakikat meselesi: Tanpınar'da bunlar temel meselelerdir. İçe dönük-dışa dönük insan ve medeniyet.

“Kralın da canı sıkılır!” (Alain)

“Duymasıydı”: Tanpınar için önemli olan duymadır.

Baba motifi devamlı olarak karşımıza çıkıyor. Benzetmeler çok orijinal: Yığın, Tanpınar'da çok tekrarlanır. Yığın nerelerde kullanılıyor? Nasıl paragrafta genişse, kompleks ise, aynı komplekslik yazarın bütün eserlerinde vardır.

⁴² *Conflit* (Fr.): Çatışma, çarpışma.

⁴³ Şeyh Hamdullah (öl. 1520): Osmanlı hüsnühat ekolünün kurucusu, Amasyalı ünlü hattat (Hakkında geniş bilgi için bk. Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah: Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, İstanbul 2007).

Wellek'e göre bir eserin güzel olmasında karmaşıklığın rolü vardır. Edebî eser hayata ne kadar yaklaşırsa, o kadar karmaşık olur.⁴⁴

Fiille fail arasında fasıla büyük. *Dede Korkut*'ta aksiyon hâkim.⁴⁵ Burada ise bir rüya var, hareketsizlik hâkim.

Tanpınar'da ışık ve ses çok yer tutuyor. "Tanpınar'da ses tasvirleri." Güzel bir inceleme konusu olabilir.

Tanpınar'da tavsif üslubu hâkim; tavsif gurupları uzun uzadıya yer alıyor.

Duygu tavsifi (s. 10); ön planda yer alıyor. "Saltanat" önemli.

Tavsifler: Behçet Bey'i anlatan tavsifler: Biçare, zavallı. İmparatorluk romanı: Mısır işi abanoz, Halep işi yorgan (s. 11). Her şeyde eski medeniyet, eski hayat tarzı var. Eşya da hayatın bir parçası oluyor. Eşya ile şahıslar arasında münasebet var. Behçet Bey'le hayat arasında sımsıkı bir münasebet var; eşyalarda bunu görüyoruz.

Şerife kadın (s. 12). Günlük hayatın rüknü. Canlı unsurları saymak suretiyle bunu gösteriyor.

Burada yepyeni bir insanla karşılaşıyoruz: Behçet Bey'in diğer insanlarla olan münasebeti; erkeklerle ve kadınlarla olan münasebeti. Ömrü bütün zamanı yediyor, zamanı bütün olarak almak gerekir.

Ses ve Öfke, Faulkner.⁴⁶

Çevre ve eşya giriyor; eşya şahsiyete tesir ediyor. Eşya zamanın tekâsüfü oluyor. Oda, zamanı ve mekânı tayin ediyor.

"Tanpınar'ın eserlerinde kitap okuyan kahramanlar." Roman somut, felsefe soyut.

Tanpınar, eşya ile insan arasında muhteşem bir tasvir yapıyor: "*Bahçeye bakan iki pencere arasında büyük masa vardı. Burada Behçet Bey'in mücellitlik aletleri ve levazımı duruyordu. Kapının yanındaki küçük masa, saat tamirine mahsustu.*"

⁴⁴ "Yeni Eleştiri" akımının önde gelen temsilcilerinden René Wellek ile Austin Warren'in ünlü eserleri *Theory of Literature, Edebiyat Biliminin Temelleri* adıyla Türkçeye çevrilmiştir (çev. Ahmet Edip Uysal, Ankara 1983). Ömer Faruk Huyugüzel tarafından yapılan diğer çeviri ise *Edebiyat Teorisi* adını taşımaktadır (İstanbul 1993).

⁴⁵ Bu konuda bk. Mehmet Kaplan, "İki Destan İki İnsan Tipi", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, C I, s. 21-40.

⁴⁶ William Faulkner'in, *The Sound and the Fury* adını taşıyan romanı *Ses ve Öfke* adıyla ilk defa Rasih Güran tarafından Türkçeye çevrilip 1965 yılında yayımlanmıştır.

Duvarda, yıllardır elini sürmediği tamburları, bir iki ney asılıydı. Köşede, her yerde, henüz bir türlü bir camekân alıp yerleştiremediği bir yığın antika eşya, çanak, çömlek, fincan, gümüş takım, eski minyatür, karmakarışık duruyorlardı. Daha ötede, yatağın biraz ilerisinde, üç günden beri, büyükçe bir koltuğa, yeni satın aldığı sedef ayna dayalı idi.” (...) “Yatağın karşısındaki gardıropta ve onun dayalı durduğu duvarda, karısının elbiseleri duruyordu. Konsolun üzerindeki billûr kâsede gelinlik süsleri, tel ve duvaktan kalanlar vardı. Yanı başındaki küçük çekmece, ölünün boynuna ve kollarına taktığı süslerden elde kalanlardı. Yatağın altında ayakkabıları ve terlikleri vardı.”⁴⁷

Adamın hayatı boş. Burada hareketin (insan) yerini eşya alıyor. Behçet Bey yalnızlığını eşya ile doldurmaya çalışıyor.

⁴⁷ Mahur Beste, s. 15-16.